

העסק המניב באקדמיה: תואר מהיר במחיר מופקע

הכפלה במספרן של התוכניות הפרטיות לתואר שני באוניברסיטאות בישראל - על אף החלטת המל"ג מ-2007 שלא לאשר תוכניות נוספות

06:56 26.10.2011 [אסף שטול-טראורינג](#)

מספר תוכניות הלימוד הפרטיות באוניברסיטאות בישראל הוכפל בשש השנים האחרונות, מ-26 תוכניות ל-51 - כך עלה מבדיקת "הארץ". זאת למחת שהמועצה להשכלה גבוהה (המל"ג) החליטה ב-2007 לא לאשר פתיחת תוכניות נוספות. מספר הסטודנטים הלומדים בתוכניות אלה זינק בשש השנים האחרונות מכ-1,400 ליותר מ-2,350 (נתונים אלה אינם כוללים את הסטודנטים באוניברסיטת חיפה, שלא העבירה נתונים). בימים אלה בודק את הנשא מבקר המדינה.

התוכניות הפרטיות הן תוכניות חוץ-תקציביות - מובלעות אקדמיות שמתקיימות בתוך המוסדות הציבוריים למחת שאינן ממומנות על ידי המדינה. הסטודנטים בהן משלמים שכר לימוד הגבוה בעשחת אלפי שקלים מהתוכניות הרגילות, ומקבלים בתמורה מסלולים מקוצרים לתואר, שתנאי הקבלה אליהם והלימודים בהם לעתים נחים לעומת המסלולים הרגילים.

התומכים בתוכניות הפרטיות מהללים אותן כמקורות הכנסה המממנים מלגות לסטודנטים, הרחבת חוגים ושיפוץ כיתות לימוד. המתנגדים טוענים כי שכר הלימוד הגבוה פוגע בקיומה של מערכת השכלה ציבורית שוויונית, כי התוכניות הללו פוגעות ברמה האקדמית ויוצרות מעמדות בקרב המרצים, שחלקם זוכים לתגמול רב לעומת עמיתיהם.

התוכניות החוץ-תקציביות הופיעו לראשונה בסוף שנות ה-80 בתחום של מנהל עסקים, אך התרחבו בעשור האחרון באופן משמעותי גם לתחומים אחרים, פחות ייחודיים, כמו מדעי החברה והחח. כיום התוכניות מקיפות שלל תחומים אקדמיים: ניהול פיננסי וניהול טכנולוגיה, פוליטיקה וממשל, דיפלומטיה וביטחון, מנהיגות פוליטית וציבורית, לימודי מזרח תיכון בן-זמננו, ניהול מצבי חירום ואסון, רפואה, הנדסה ואף פילוסופיה, מידע ותרבות דיגיטלית.

הסיבה המרכזית להתרחבות היתה הקיצצים הדרמטיים בתקציבי ההשכלה הגבוהה ובמספר חברי הסגל של האוניברסיטאות, ומשבר הגירעונות החמור. "האוניברסיטאות מצאו בתוכניות הללו דרך לגייס כספים", אומר פחפ' אברהם יוגב מבית הספר לחינוך באוניברסיטת תל אביב, שחקר את הנשא.

לקבלת כל העדכונים, החדשות והפרשנויות לחצו LIKE בעמוד הפייסבוק של הארץ במחקר שפרסם פחפ' יוגב יחד עם עדית ליבנה ועודד מקדחסי ב-2008, מציינים השלושה כי השינויים המבניים שכפתה הממשלה על האוניברסיטאות בעשור האחרון תרמו להתחזקות התוכניות החוץ-תקציביות. צמיחת התוכניות היתה גם תולדה של התחחת הגוברת מצד המכללות הפרטיות, שהחלו לשלם למרצים משכוחות גבוהות מעל ומעבר למובטח להם על ידי ההסכמים הקיבוציים של האוניברסיטאות.

באפריל 2007 החליטה המועצה להשכלה גבוהה שלא לאשר פתיחה של תוכניות חוץ-תקציביות חדשות, ואולם מאז ההחלטה מספר התוכניות רק גדל. המובילה בתחום היא אוניברסיטת תל אביב: בשנת

תוכניות, בהן לומדים 1,250 סטודנטים. באוניברסיטת חיפה מספר התוכניות החוץ-תקציביות גדל משש תוכניות ב-2005 ל-14 תוכניות בשנת הלימודים הבאה. בטכניון היתה לפני שש שנים תוכנית חוץ-תקציבית אחת שבה למדו 60 סטודנטים; היום יש שלוש תוכניות עם 150 סטודנטים. באוניברסיטת בן-גוריון מספר התוכניות שילש את עצמו, משתיים לשש. מספר הסטודנטים גדל מ-259 ל-395. באוניברסיטה העברית התבטא השינוי בפתיחת תוכנית חוץ-תקציבית חמישית, ולדברי ההנהלה מספר הסטודנטים לא השתנה ועמד על 211 תלמידים. באוניברסיטת בר אילן פעלו שתי תוכניות ב-2006, בהן 57 סטודנטים, והיום פועלות ארבע תוכניות עם 344 סטודנטים. הנימוק המרכזי שעמד לזכותן של התוכניות החוץ-תקציביות הוא תחמתן למצב הכלכלי הרעוע מלכתחילה של האוניברסיטאות. לדברי רקטור אוניברסיטת תל אביב, פחפ' אהרון שי, "אין ספק שבמצוקה הכספית שהאוניברסיטה נמצאת, אתה בהחלט יכול לקבל חיזוק מסוים על ידי כך שאתה עושה תוכנית כזאת".

פחפ' גילה מנחם, העמדת בראש התוכנית החוץ-תקציבית למדיניות ציבורית, אומרת כי היא משתמשת בהכנסות מהתוכנית החוץ-תקציבית כדי לממן מלגות לדוקטורנטים, עוזרי מחקר ומלגות קטנות למחקרים לסטודנטים. "אם התוכנית תיסגר זה יפגע בכך באופן משמעותי", הסבירה. גם פחפ' אשר טישלר, דיקן הפקולטה למנהל עסקים באוניברסיטת תל אביב, שבה התוכנית החוץ-תקציביות משגשגות, אומר כי "מהעדפים של התוכניות החוץ-תקציביות אם מחזיקים את התוכניות הציבוריות, כי מדינת ישראל לא נתנת את הכסף והסטודנטים משלמים שכר לימוד נמוך". התומכים בתוכניות הפרטיות טוענים כי הוראת המרצים בקורסים המושקעים רק תורמת לתוכניות הציבוריות - המרצים משקיעים את מרצם בתכנון הקורסים המושקעים ועשויים ללמד את התכנים של הקורסים הפרטיים גם בתוכנית הציבורית. מנגד מסביר פחפ' יוגב, "הזמן של המרצים הולך על זה. זה לא דבר שנעשה בשוליים".

פחפ' דני גוטוויין, היסטוריון חברתי מאוניברסיטת חיפה, מותח ביקורת חריפה על התוכניות הפרטיות: "התוכניות החוץ-תקציביות הן חלק מכל התהליך של מסחור האוניברסיטאות וההפיכה שלהן למרכזי חוץ. כל הסיפור הזה הוא בעצם ניסיון לעקוף את תהליך הדלדול התקציבי של האוניברסיטאות, מה שבסופו של דבר מייצר תהליך של הזניה אקדמית. המערכת מתעוותת והופכת כל הזמן ליותר שוק ופחות אקדמיה". לדברי ראש החוג להיסטוריה באוניברסיטת תל אביב, פחפ' גדי אלגזי, התוכניות הללו פוגעות בשוויוניות המערכת להשכלה גבוהה ובנגישותה לסטודנטים: "גם שיחתי רפואה פרטיים, כמו התוכניות החוץ-תקציביות, מכניסים כסף כמובן, אבל הם יוצרים שני מעמדות של חולים. התוכניות החוץ-תקציביות הורסות את האחידות באוניברסיטה".

שכר הלימוד בתוכניות חוץ-תקציביות של האוניברסיטה העברית נע בין 40 אלף ל-99 אלף שקל לתואר. התוכנית לתואר שני במנהל עסקים (Executive MBA) באוניברסיטת תל אביב עולה 59 אלף שקל בשנה, ותואר שני בתוכנית הבינלאומית קלוג-רקנאטי עולה 32 אלף דולר. באוניברסיטת תל אביב, התוכניות שבהן שכר הלימוד הוא הנמוך ביותר הן התוכניות לתואר שני במדעי הרוח שנמשכות שנה אחת, בהן שכר הלימוד עומד על 37 אלף שקל. שכר הלימוד בתארים באוניברסיטאות האחרות אינו שונה באופן ניכר.

על פי המחקר של יוגב ועמיתיו, התוכניות החוץ-תקציביות נפתחו כמענה לקבוצה הולכת וגדלה באוכלוסייה שחאה באוניברסיטאות אמצעי לפיתוח הקריירה, ובחח זו משווקות התוכניות למנהלים ובכירים בשוק העבודה. בקבוצה זאת נכללים קצינים בכירים במערכת הביטחון, מנהלים ובעלי תפקידים בכירים בשיחות הציבורי או בסקטור הפרטי וכן אנשי מקצוע הנדרשים לתפקידי ניהול או המבקשים לשנות קריירה

שחצים להשלים את השכלתם מצליחים סוף סוף לחזור ללימודים. זה משמח אותי באמת. אבל אין שום סיבה שבעולם שהם ישלמו על זה תעריף פרטי. האוניברסיטאות צריכות להנגיש את התואר השני באמת, לא כחלק מהחבילה הפרטית במחיר מיוחד".

הרמה האקדמית בתוכניות הפרטיות היא סוגיה שעליה חלוקים המרצים. פחפ' יוגב סבור שמרבית התוכניות הן "רציניות", אך מוסיף ביקורת שחוזרת ונשנית מצד מרצים שונים: "אני לא ראיתי אף תלמיד בתוכנית חוץ-תקציבית שנכשל בלימודים, וחלק מזה מפני שהמרצים נכנעים לכל מיני דברים".